

Türkiye'de 1960-1980 Yılları Arasında Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları

Abdullah TAKIM*

Özet

Maliye politikalarının ekonomik aktivite üzerindeki etkileri, iktisadi literatürün tartışmalı konularındandır. Bu çalışmada, Türkiye'nin ekonomik, sosyal ve siyasi dinamiklerini etkileyen kalkınma planları kısaca tanıtılmakta, daha sonra bu planlardaki maliye politikaları açıklanmaktadır. Çalışmada, 1960-1980 yılları arasında Türkiye'de ithal ikamesi ile birlikte uygulanan kalkınma planlarındaki ekonomik hedefler ve uygulama sonuçlarını dikkate alarak, maliye politikalarının Türkiye ölçeğinde etkileri ortaya konulmaktadır.

***Anahtar Kelimeler:** Maliye Politikası, Kalkınma Planı, Planlı Dönem, Ekonomi Politikası*

Fiscal Policies in Development Plans were Implemented Between 1960-1980 Years in Turkey

Abstract

Effects of fiscal policies on economical activity are contentious subjects in economical issues. In this study, development plans which effect the economical, social and politic dynamics of Turkey are introduced, then fiscal policies in these plans are explained. In study, fiscal policies's effects on Turkey's scala are presented by take into consideration of economical targets and application results of development plans which were implemented with import substitution between the 1960-1980 years.

***Key Words:** Fiscal Policy, Development Plan, Plannned Period, Economy Policy*

*Yrd.Doç.Dr., Bartın Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, atakim@bartin.edu.tr

JEL Classification Codes: O21, O23**Giriş**

Kalkınma sorunlarına çözüm arayan gelişmekte olan ülkeler, planlı bir ekonomi ile bu hedefin gerçekleşeceğine inanarak, liberal politikaların tavizi olarak da değerlendirilen “plan dahilinde kalkınma” modelini uygulamaktadırlar. Öte yandan, ekonomik planlama sadece gelişmekte olan ülkelere özgü bir politika olmayıp, gelişmiş ülkeler de piyasa mekanizmasının etkinliğini artırmak amacıyla farklı biçimleriyle planlı kalkınmayı tercih edebilirler. Böyle olmasına rağmen, ekonomik ve toplumsal yapının gelişmesi için planlı kalkınmanın genellikle gelişmekte olan ülkeler tarafından tercih edildiği gözlenmektedir.

Kalkınma planları; genel ekonominin tümünü, ekonomik ve sosyal faktörler arasındaki ilişkileri, uzun vadeli entegre bir perspektifle ele alan, kamu kesimi için emredici, enerji, vergi ve kredi bağımsızlıklarıyla özel kesim için de orta ve uzun vadede yol gösterici, hukuki ve teknik şartlara haiz makro planlardır. Planlarda amaç, ekonomik ve sosyal yapının planda öngörülen süre sonunda hedeflenen düzeye ulaşmasını sağlamaktır. Bu çerçevede, ekonomik büyümeyi sağlayarak kişi başına düşen geliri ve istihdamı artırmak, gelir dağılımı ve bölgelerarası dengesizliği gidermek, ödemeler bilançosu açıklarını azaltmak gibi ekonomik hedeflerle birlikte; toplumun refah düzeyini artırmak, eğitim düzeyini yükseltmek, bilim ve teknolojiyi geliştirmek, dış alem ile sağlıklı ilişkileri sürdürmek gibi ekonomik olmayan birçok hedef gerçekleştirilmeye çalışılmaktadır.

1. Türkiye’de Kalkınma Planları

Türkiye’de planlama fikri 1930’lu yıllarda hazırlanan sanayi planları ile başlamış, Devlet Planlama Teşkilatının kurulduğu tarihten günümüze kadar dokuz adet Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlanmış ve uygulamaya konulmuştur. Literatürde genel kabul gören görüşe göre; planlarda birinci dönem, temel ekonomik perspektifler açısından Büyük Krizle başlayıp, İkinci Dünya Savaşı’nın sonlarına kadar uygulanan devletçi politikalardan sonra, 1946-1958 yılları arasında özel sektöre öncelik veren 1960 öncesi dönemdir. İkinci dönem, ithal ikameci politikalarla birlikte kalkınmanın planlarla gerçekleşeceği düşünülen 1960-1980 dönemidir. Üçüncü dönem ise sanayileşme stratejisinde yapısal değişimin yaşandığı ve bu değişimin kalkınma planlarına yansıdığı 1980 sonrası dönemdir. Bu çalışmada zaman boyutu olarak 1960-1980 döneminde uygulanan kalkınma planları incelenmektedir.

Büyük Krizle birlikte kapitalist sistemin “piyasa her şeyi halleder” argümanının dünya genelinde sorgulanmaya başlanması müdahaleci politikaları gündeme taşımıştır. Büyük Krizden sonra dünya konjonktürüne uygun olarak içsel dinamiklerin de etkisiyle, Türkiye’de devletçilik politikası, bir kalkınma planı olmaktan öte sanayi planı özelliği taşıyan ve 1933-1937 yılları arasında uygulanan Birinci Beş Yıllık Sanayi Planı (BBYSP) ile somutlaşmıştır. BBYSP’nin başarılı olması sonucu 1938-1943 yılları arasında uygulanmak üzere 1936 yılında, sanayileşmeye öncelik veren İkinci Beş Yıllık Sanayi Planı (İBYSP) hazırlanmış, İkinci Dünya Savaşı nedeniyle uygulanamamıştır.

Birinci ve ikinci sanayi planları, genel ekonomiyi kapsayan makroekonomik kalkınma planları değil, temel sanayinin kurulmasını hedef alan kısmi planlardır. Bu

planlar, yatırım alanlarının seçiminde sosyal faktörlere ve ekonominin kendine yeterli olmasına büyük önem veren sanayileşme planlarıdır. Bu dönemde sanayinin milli gelirdeki payı %20’lere çıkmışsa da, nüfusun yaklaşık %80’inin tarımda istihdam edilmesi planın etkinliğini azaltmıştır (DPT, 1963:10). Etki ve uygulanması bakımından lokal etkili bu planlar, reel anlamda kalkınma planı olarak kabul edilmemektedir. Çünkü kalkınma, bir ülkenin toplumsal, ekonomik ve kültürel yapıdaki değişme ve gelişmesini de dikkate alan dinamik bir süreçtir.

1950-1960 yılları arasında liberal politikaların benimsenmesiyle, devletin ekonomik hayattaki etkinliğini sınırlandırma amacına uygun olarak, kalkınma için plan yapma yoluna gidilmemiştir. 1950’li yılların sonlarına doğru ekonomik göstergelerdeki bozulmalar, dış kaynak sağlayan kuruluşların da etkisiyle, kalkınmanın plan dahilinde yürütülmesi gerekliliğini ortaya çıkarmıştır.

1950’li yılların sonlarında yaşanan dış ödeme güçlüğü ve yüksek enflasyon sonucu bozulan ekonomik yapının istikrarlı bir duruma getirilmesi için iki alternatiften birincisi, sermaye kullanımını serbest rekabet koşullarına bırakmak, diğeri ise sermaye kaynaklarının kullanımındaki belirsizliği ortadan kaldırarak, planlı sermaye kullanımına yönelmektir. Dönemdeki dış ve iç konjonktürün ikinci yöntemin tercih edilmesinde etkili olduğu söylenebilir (Kepenek ve Yentürk, 2005:145). Böylece, Türkiye ekonomisinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı sağlamak amacıyla planlı dönem olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır.

1961 Anayasasında, “Sosyal ve Ekonomik Hükümler” başlığı altında, devlete kalkınma planları hazırlama görevi verilerek, ekonomide kamu kesimine ayrı bir yer verilmiş, planlama, anayasal zorunluluk haline gelmiştir (Hazine, 2003). Böylece, ekonomide devletin üstlendiği görevleri icra eden KİT’lere belirli ödevler yüklenmiş, iktisadi ve sosyal hayata planlama düşüncesi egemen olmuş, planların icrası için de DPT kurulmuştur (Kuyucuklu, 1993:199).

Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (BBYKP,1963-1967)’nda, Türkiye gibi gelişmekte olan bir toplumun hayat standardının yükseltilmesinin ancak uzun vadeli ve sistemli kalkınma çabalarıyla sağlanabileceği dile getirilmiştir. Bunu gerçekleştirmek için hedeflere ulaşmayı sağlayacak kaynak ve araçlara uzun bir zaman perspektifi içinde bakmak ve kalkınma planlarının hazırlanmasında bu perspektifi göz önünde bulundurmamak gerekliliği belirtilmiştir (DPT, 1963:33). Birinci plana göre, Türkiye ekonomisinin gelişmesi için uzun vadede köklü ve yapısal dönüşümlerin gerçekleşmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (İBYKP, 1968-1972), Türkiye’de bir yandan fert başına geliri artırmayı hedef alırken, öte yandan gelir dağılımı ve bölgeler arasında dengesizliği gidermek, yeni iş sahaları oluşturarak işsizliği azaltmak, kalkınmanın ortaya çıkardığı refahı toplumla paylaşarak, ekonomik ve sosyal yönden gelişmeyi sağlamak amacıyla hazırlanmıştır (DPT,1967:2).

İlk iki plan karşılaştırıldığında, BBYKP temel altyapı yatırımlarına, istihdam sorununa ve ekonomik yapının yeniden şekillenmesine önem verirken, İBYKP özellikle sanayi sektörünün ekonomideki itici gücüne vurgu yapmaktadır.

Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (ÜBYKP, 1973-1977), ekonomik yapı değişikliği ile birlikte, milli gelirin artırılmasını, özellikle ara ve yatırım malı üreten sanayinin geliştirilmesini ve dış kaynaklara bağımlılığın azaltılmasını amaçlamıştır. Bu plan, AET’ye üyeliği hedefleyen, ekonomik, siyasi ve sosyal politika koordinasyonunun teknik ve idari çözümlenmeleri açısından önemli bir belgedir.

Üçüncü plan döneminden itibaren Türkiye’de siyasi alanda koalisyon hükümetleri döneminin başlamasıyla bağlantılı olarak plan uygulanmasında ve koordinasyonunda güçlükler yaşanmıştır (DPT, 2002:7).

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (DBYKP,1979-1983), ekonomik ve siyasi istikrarsızlık nedeniyle bir yıl sonra uygulamaya koyulmuş, yüksek enflasyon ve ödemeler bilançosu açıklarının yoğun olarak yaşandığı bu dönem; kamu kesimi ağırlıklı sanayileşme stratejisini benimsemiş, ödemeler bilançosu açıklarını gidermeyi ve kendi ayakları üzerinde duran bir ekonomiyi hedef almıştır.

İthal ikameci politikaların uygulandığı 1960-1980 dönemi planlarının genel özellikleri; seçici değil dengeli büyümeyi hedef almaları, ithal ikameci politikalarla yürütülmeleri ve genel denge anlayışına dayalı kapsamlı planlar niteliğinde olmalarıdır (DPT, 2002:8). 1960-1980 döneminde uygulanan planların içeriği ve hazırlanma koşulları farklı olsa da ortak özellikleri şöyle sıralanabilir (Kepenek ve Yentürk, 2005:147):

- Ekonominin her yıl belirli bir hızla büyümesi, kalkınma planlarının temel hedeflerindedir. Örneğin BBYKP’de ekonomik büyüme hızı %12 olarak öngörülmüş, %5’lik enflasyon oranına rağmen %7 olarak gerçekleşmiştir. Plan döneminde nüfus artış hızının %3 olduğu dikkate alındığında, net büyüme hızı %4 olarak gerçekleşmiştir. İBYKP döneminin ilk üç yılında büyüme hızı dönem ortalamasının altında gerçekleşse de ortalama büyüme hızı %7 olarak gerçekleşmiş, büyümede tarımın payı azalırken, sanayinin payı sabit kalmış, hizmetlerin payı artmıştır. ÜBYKP’de ortalama büyüme hızı tarım sektöründeki üretim düşüklüğü nedeniyle daha düşük oranda gerçekleşmiştir. DBYKP’de büyüme oranı %8 olarak öngörülmesine rağmen %1,2 oranında gerçekleşmiştir (Tokgöz, 2004:175-200).

- Ekonominin lokomotif sektörü olması nedeniyle sanayileşmeye, özellikle de imalat sanayisine öncelik verilmiştir. Dört plan döneminde de sanayi sektörü için öngörülen büyüme hızına ulaşamamışsa da sanayi sektörünün geliştirilmesi tüm planların öncelikleri olmuştur.

- Planlar 1963 yılından başlamak üzere ithal ikamesi sanayileşme stratejisine uygun olarak önce on beş yıllık, sonra da yirmi iki yıllık perspektifle beşer yıllık planlar halinde, uzun dönem stratejisinin parçaları biçiminde uygulanmaktadır.

- Planlar, ekonomik ve sosyal alanda reform niteliğinde yapısal değişimi hedef almalarına rağmen, yerel koşulları dahil edip, ekonominin üretim yapısını veri almaktadırlar.

2. Maliye Politikasının Etkinliği ile İlgili Teorik Görüşler

Devletin ekonomiye müdahale araçlarının başında maliye politikaları gelmektedir. Maliye politikaları, tam istihdam, fiyat istikrarı, büyüme ve adil gelir dağılımı gibi amaçları gerçekleştirmek amacıyla kullanılan gelir ve harcama politikalarından oluşmaktadır. Vergi almak, harcama yapmak ve borçlanmak gibi kamu ekonomisinin amaçlarını gerçekleştirmek üzere maliye politikası araçları kullanılmaktadır. Literatürde genel kanı, mali olayların ekonomik olayları, ekonomik olayların da mali olayları etkilediği yönündedir. Ancak, gelişmekte olan ülkelerin uyguladıkları maliye politikalarının ekonomik istikrarı sağlayıp sağlamadığı konusunda fikir birliği oluşmamıştır. Bazı ülkelerde müdahale politikalarının istikrar bozucu olduğu iddia edilmektedir (Türk, 1995; Aktan, 2001; Parasız, 2002:95).

Merkantilistlerin ekonomik hayata müdahalesine karşı çıkan Klasik teori, görünmez el yardımıyla ekonominin tam istihdam seviyesinde kendi dengesine ulaşacağını iddia eder. Klasik teoride denge konumundaki bu duruma maliye politikası araçları yoluyla müdahale edilmesi dengenin bozulması anlamına gelmektedir. Bu görüşün doğal sonucu olarak piyasa mekanizmasının işleyişine müdahale edilmemeli, bir üretici olmaktan çok tüketici konumunda olan devletin bu yönde üstleneceği görevler sınırlandırılmalıdır. Temel ekonomik düşüncelerinin bu şekilde ifade edildiği Klasik teorinin maliye politikaları hakkındaki görüşleri ise, kamu harcamalarının hacim olarak küçük olması, bütçenin denk olması ve kamu harcamalarının dolaylı vergilerle finanse edilmesidir. Türk (2005)'e göre, artık günümüzde kamu harcamalarının hacimce küçük olması, devlet bütçesinin denkliği, kamu borçlarının daha çok uzun vadeli borçlardan meydana gelmesi ve kısa vadeli borçlardan kaçınılması savunulmamaktadır.

Büyük Krizin ortaya çıkması ile birlikte Klasik teori popülaritesini kaybetmiş, her arzın kendi talebini yaratması ile ortaya çıkan tam istihdamın olağan bir durum olmadığı ortaya çıkmış, işsizliğin piyasa mekanizmasının işleyişine terk edilmeyecek kadar önemli bir olgu olduğuna inanılmaya başlanmıştır.

Devletin maliye politikası aracılığı ile ekonomiye müdahalesi Keynesyen politikaların ortaya çıkmasıyla başlar. Klasik düşüncenin aksine Keynes, ekonominin doğası itibarıyla istikrarsız olduğunu, ekonominin kendi dinamikleriyle tam istihdam seviyesine ulaşamayacağını, eksik istihdam dengesinin geçerli olduğunu, devletin maliye politikası araçlarını kullanarak, toplam talep yetersizliğinden kaynaklanan işsizlik sorununa çözüm bulunabileceğini savunmuştur. Keynes, maliye politikası ile ilgili olarak Klasik teorinin, kamu harcamalarının hacimce küçük olması gerekliliğine de itiraz eder. Keynes, durgunluk dönemlerinde kamu harcamaları artırılarak, ekonomik aktivitenin hızlandırılacağı gibi, enflasyon dönemlerinde de harcamalar kısılarak, telafi edici ve sınırlayıcı maliye politikalarının önemine vurgu yapar. Öte yandan Keynesyen düşüncede, bütçe açıklarının toplam talebi ve oradan da fiyatlar genel seviyesini etkileyeceği genel kabul görse de, dışlama etkisini ortadan kaldırmak amacıyla maliye politikasının toplam talep üzerindeki etkisi, bu politikalarla uyumlu para politikalarının uygulanması gerektiği savunulmaktadır.

Milton Friedman'ın katkıları ile ortaya çıkan Monetarist görüş, Keynesyenlerin maliye politikası hakkındaki görüşlerini şiddetle eleştirmiştir. Monetaristler, "para her şeydir" sloganı ile para politikalarının önemini vurgularken, ekonominin doğası gereği istikrarlı olduğunu, iktisadi dalgalanma dönemlerinde maliye politikalarının çıktı düzeyini ve istihdamı etkileme gücünün zayıf olduğunu savunurlar. Monetaristlere göre, maliye politikaları çıktı düzeyini ve istihdamı etkilese bile olumlu değil, olumsuz yönde etkileyeceğinden, kamu harcamaları kısılmalı ve bütçeler denk bir biçimde hazırlanmalıdır. Buna rağmen Sargent ve Wallace (1981), Leeper (1991), Sims (1994), Woodford (2001) ve Cochrane (1998), para ve maliye politikası arasındaki ayırımın, Monetaristlerin iddia ettiği gibi kesin olmadığını savunmaktadır.

Ekonomik dalgalanmaların nedenini önceden ilan edilmeyen para ve maliye politikalarına bağlayan Yeni Klasikler, Klasik düşüncede olduğu gibi devletin ekonomik hayata müdahalesinin gereksizliğini savunmaktadırlar. Kamu harcamalarındaki artış özel tüketim ve yatırım harcamalarındaki azalma pahasına

gerçekleşeceğinden (dışlama etkisi), kamu harcamalarındaki artış, toplam talebi, çıktıyı ve istihdamı değiştirmeyecektir. Karar birimlerinin rasyonel davranmasının sonucu olarak önceden ilan edilen politikaların başarılı olmayacağını savunan Rasyonel Beklentiler teorisine göre, maliye politikalarının uzun dönemde çıktı ve istihdam üzerindeki etkilerinin negatif olacağı da savunulmaktadır.

Yeni Keynesyen düşünceye göre, ekonomide eksik rekabet şartları geçerli olduğundan, bu piyasalarda ücretlerin ve fiyatların yapışkan olması nedeniyle, ekonomi kendiliğinden dengeye gelemeyeceğine göre, kamu harcamaları yoluyla devletin ekonomiyi müdahale etmesi gerektiği savunulmaktadır.

Arz yönlü iktisatçılara göre; maliye politikasının aracı olan bir vergi indirimi, Keynesyen iktisatçıların ileri sürdüğü gibi toplam talep üzerindeki etkisinden değil, ekonomideki yatırımları, tasarrufları ve üretimi teşvik etmesindedir. Bu düşünceye göre vergi oranlarındaki indirim vergi gelirlerini azaltmayacak, aksine artıracaktır (Laffer Eğrisi).

Maliye politikalarının etkinliği üzerine yukarıda açıklanan temel yaklaşımlar doğrultusunda yürütülen teorik tartışmaların, 1980'li yıllardan sonra birçok ülkede ortaya çıkan sonuçları açıklamada yetersiz kaldığı gözlenmektedir. Maliye politikasının, farklı ekonomik koşullara sahip ülke deneyimleri ile ortaya çıkardığı asimetric sonuçlar, başta Keynesyen politikalar olmak üzere, yukarıda temel önermeleri açıklanan teorilerin öngöremedikleri sonuçlarla karşılaşılması, maliye politikalarının etkinliğinin sorgulanmasına neden olmuştur.

3. 1960-1980 Döneminde Uygulanan Kalkınma Planlarında Maliye Politikaları

Kamu gelirleri, harcamaları ve borçlanmalarından oluşan maliye politikaları planlı ekonomik gelişmeyi benimseyen ülkeler için ayrı bir öneme sahiptir. Kamu gelirlerinin toplumun hangi kesimlerinden alındığı ve bunların hangi kaynaklardan ekonomiye aktarıldığı, planlı kalkınma politikasında temel işleve sahiptir. Ekonomik gelişmenin planlanması, kamu kesiminin sadece devletin klasik fonksiyonlarını yerine getirmesiyle değil, planlanan amaçlara ulaşmasıyla ölçülmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2005:164-165).

Genel olarak planlı dönemin başlamasıyla birlikte Türkiye'de uygulanan maliye politikaları ile ilgili düzenlemeler dikkate alındığında; tasarrufları artırıcı, kaynak dağılımında etkinliği sağlayıcı ve gelirin yeniden dağıtımı yoluyla gelir dağılımında adaleti gözeten bir yapının oluşturulması gibi özellikler dikkat çekmektedir (Parasız, 1998: 136).

Türkiye'de 1980'lerin başlarına kadar uygulanan beş yıllık kalkınma planları döneminde bütçe açıkları Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edilerek, para politikası maliye politikasının emrine verilmiştir. Böyle bir ortamda sürekli artan kamu açıkları Merkez Bankasının fiyat istikrarına yönelik etkin politikalar uygulamasını engellemiştir. Kamu açıklarının Merkez Bankası kaynaklarıyla finanse edildiği bu durumda maliye politikalarının para politikalarına daha baskın olduğu vurgusu yapılmaktadır. 1980 İstikrar Programı sonrasında hükümetlerin Merkez Bankası kaynaklarına müracaat etmesi önemli ölçüde sınırlandırılmış, ancak kamunun fon ihtiyacının giderilmesinde alternatif olarak iç borçlanma, olağan finansman kaynağı haline gelmiştir (Saçkan, 2006:22).

3.1. Kamu Gelirleri Politikası

Türkiye’de planlı ekonomi döneminde uygulanan vergi politikalarının, hazineye gelir sağlama gibi geleneksel fonksiyonlarının yanında, kaynak dağılımında etkinliği sağlama gibi ikinci bir görev üstlendiği gözlenmiştir. Bu çerçevede, birinci beş yıllık planda vergi politikası ile ilgili iki temel düşünce benimsenmiştir. Birincisi, vergi gelirlerinin kamu harcamaları için planın öngördüğü artışı karşılayacak düzeyini tutturmak, ikincisi ise tasarrufları ve yatırım arzusunu teşvik edecek vergi sistemini oluşturmaktır. Planda, vergi sisteminde etkinliği sağlamak üzere vergilerin gelir esnekliğinin artırılması, verginin tabana yayılması ve sektörel düzeyde vergi yükü dengesizliklerin giderilmesi önerilmiştir. Özel tasarrufları ve yatırımları teşvik etmek amacıyla da, öncelikle gelir vergisinde hızlandırılmış amortisman yöntemi ile yatırım indirimi, lüks tüketimi vergilendirme, tarımda verimliliği artıracak bir vergi sistemi oluşturma ve ihracatı teşvik amacıyla vergi iadesi tedbirleri öngörülmüştür. İBYKP’de hedeflenen vergi düzenlemeleri esas olarak, birinci plana benzemekle birlikte ilave olarak bazı düzenlemelerin yapılması ve vergi idaresinin etkinliğinin sağlanması gerektiği vurgulanmıştır. Planlı dönemin başında ek vergiler ve verginin yaygınlaştırılması konusunda planlama ile hükümet arasında görüş ayrılığı, hükümetin tercihi doğrultusunda gerçekleşmiş, verginin tabana yayılması ve ek vergi yerine borçlanma yoluna gidilmiştir (DPT, 1996:99-100).

1963-1967 döneminde uygulanan BBYKP’de, ekonominin yerel kaynaklarla yılda %7 büyüyeceği öngörülmüş, maliye politikaları ile kaynakların tam ve etkin kullanımına engel olacak ekonomik dengesizliklerin önleneceği belirtilmiştir. Bu dönemde, kamu yatırımlarının enflasyona neden olmaması için vergiler, borçlar, KİT’lerden elde edilen gelirler ve dış alemden sağlanacak kaynaklarla finanse edileceği öngörülmüştür (DPT, 1963:43). Dönem sonunda özel tasarruf ve yatırımları geliştirmek için vergi teşvik tedbirleri getirilmiş, ihracatı geliştirmek amacıyla vergi iadesi ihdas edilmiştir. Ayrıca lüks tüketimin vergilendirilmesi, özel konut yatırımlarında kullanılan kaynakların başka alanlara kaydırılması, spekülatif amaçlı gayrimenkul kazançlarının vergilendirilmesi ve kaynak dağılımının etkinliği için tedbirler hazırlanmış, bir kısım da uygulamaya konulmuştur. İkinci planda da aynı politikalar benimsenmiş, birinci plandakilere ilave olarak karayolları taşımacılığının vergilendirilmesi, dolaylı bir gider vergisi olan katma değer vergisine geçilmesi benimsenmiştir (Akyol, 2009:108-109). Bu dönemde uygulanacak vergi politikalarının temel amacı makroekonomik politikalarla uyumlu bir şekilde büyüme ve istihdam politikalarının desteklenmesine, ekonomide kayıt dışılığın azaltılmasına ve daha basit, adil ve geniş tabanlı bir vergi sisteminin oluşturulmasına katkıda bulunmaktır (DPT, 2007:11).

Tablo 1: Kalkınma Planlarında Vergi Gelirlerinin Vergi Türlerine Göre Dağılımı (%)

Yıllar	Gelir Vergileri	Servet Vergileri	Tüketim Vergileri	Dış Ticaret Vergileri
1961-1965	34.06	1.57	38.35	26.02
1966-1970	31.27	1.89	37.38	27.45
1971-1975	41.11	1.22	35.20	22.47
1976-1980	54.87	0.89	27.57	16.68

Kaynak: DPT, Vergi Özel İhtisas Komisyon Raporu, 1996:28

Planlı dönemin birinci yılında bütçe gelirleri 12,102 milyon TL tahmin edilmiş, 11,307 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Giderler de 12,102 milyon TL tahmin edilirken, 11,726 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. İlk iki planda bütçe açıkları düşük oranlarda gerçekleşerek gelir-gider dengesine önem verilmiş, bütçe açığının GSMH'ye oranı %5 olarak gerçekleşmiştir. Plan döneminin sonunda ise bütçe gelirleri 16,075 milyon TL tahmin edilirken, 16,557 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Giderler ise 16,775 milyon TL tahmin edilirken, 17,248 milyon TL olarak gerçekleşmiştir. Dönem sonunda bütçe açığının GSMH'ye oranı %8 olarak gerçekleşmiştir (TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923-2009).

Tablo 2: Birinci ve İkinci Kalkınma Planlarında Genel Bütçe Gelirleri (milyon TL)

Yıl	Vergi Gelirleri	Bütçe Gelirleri İçindeki Payı %	Vergi Dışı Gelirler	Bütçe Gelirleri İçindeki Payı %	Özel Gelir ve Fonlar	Bütçe Gelirleri İçindeki Payı %
1963	8.424	72	564	5	2.743	23
1964	9.292	73	555	4	2.873	23
1965	10.295	78	576	4	2.317	18
1966	12.464	79	564	4	2.829	18
1967	14.882	75	1.015	5	3.989	20
1968	16.239	81	1.562	8	2.329	12
1969	19.114	83	1.515	7	2.332	10
1970	23.003	71	3.951	12	5.566	17
1971	31.424	79	3.681	9	4.728	12
1972	39.013	83	5.439	12	2.500	5
1973	51.958	89	3.541	6	3.049	5
1974	65.157	93	3.827	5	989	1
1975	95.009	90	9.772	9	620	1
1976	127.055	90	10.669	8	3.022	2
1977	168.249	92	14.136	8	1.252	1
1978	246.420	81	55.471	18	2.808	1
1979	405.484	79	91.224	18	18.747	4
1980	749.849	81	139.711	15	35.677	4
1981	1.190.204	84	136.545	10	94.102	7
1982	1.304.866	89	110.840	8	45.827	3
1983	1.934.492	84	307.144	13	72.322	3

Kaynak: Maliye Bakanlığı Gelir İdaresi Başkanlığı, Bütçe Gelirleri, 1923-2009; TÜİK, İstatistik Göstergeler, 1923-2009.

Tablo 2'de görüldüğü gibi; üçüncü ve dördüncü plan döneminde bütçe gelirleri içerisinde vergi gelirlerinin payında dalgalı bir seyir gözlenmektedir. Örneğin 1973 yılında vergi gelirlerinin yıllık artış hızı yaklaşık %33 olarak gerçekleşirken, 1974 yılında %25 olarak gerçekleşmiştir. 1975 yılından başlamak üzere; vergi gelirlerindeki artış hızı yaklaşık olarak, sırasıyla ve yüzde olarak 46, 34, 32, 46, 65, 85, 59 ve 32 düzeyinde gerçekleşmiştir. Benzer şekilde vergi dışı gelirlerin bütçe gelirleri içindeki payı 1979 yılına kadar artmış, daha sonra azalmıştır. Bu gelir kaleminde de yıllık artış hızları dalgalı bir seyir izlemiştir. Özel gelir ve fonlardaki artış düzensiz gerçekleşmiş; ancak, Tablo 2'deki veriler dışında vergi türleri açısından dolayı vergilerin ağırlığının arttığı görülmüştür. Dolaylı vergilerdeki artış, vergi gelirlerini artırsa da her iki planda öngörülenden daha düşük olarak gerçekleşmiştir.

Kalkınma planlarında, dengeli kalkınmaya ve dış ödemeler dengesine verilen önem kadar kamu bütçesinde de dengeye önem verilmiştir. Planların başarısı, her şeyden önce kamu yatırımlarının ve kamu tasarruflarının gerçekleşmesine bağlıdır. Kamu tasarruflarının istenilen düzeyde gerçekleşebilmesi için kamu gelirlerinin belirli bir düzeye çıkarılması gerektiğinden, kamu gelirlerinin artırılması, kalkınma planlarının başlıca amaçlarından birisi sayılmış ve bunun için vergi yükünün artırılması öngörülmüş, dönem boyunca da artmıştır. Ancak bu artışların yasal düzenlemeden yoksun olması nedeniyle, gelirler planlanan hedeflerin gerisinde kalmıştır (Beydemir, 2006:75). BBYKP döneminde alınan gelir artırıcı tedbirlerle kamu gelirleri önceki dönemlere göre artmış olsa da kamu harcamalarını finanse edecek boyutta gerçekleşmemiştir. BBYKP döneminde hedeflenen düzeyde vergi gelirleri toplanamamasının nedeni aşağıdaki gibi özetlenebilir (DPT, 1963:21):

- Vergi reformunun yapılamaması ve vergi denetim mekanizmasının zayıflığı,
- Planda öngörülmesine rağmen verginin tabana yayılmasının sağlanamaması,
- Yerel yönetimler reformunun yapılamaması ve bunların kaynaklarının yetersizliği,
- KİT'lerin verimli çalışmalarını sağlayacak yasal düzenlemelerin yapılmaması,
- Vergi gelirlerinin çoğu vasıtalı vergilerden oluşmasına karşın vasıtasız vergilerin oranlarının yükseltilememesi, vergi hasılatının düşmesine neden olmuştur.

3.2. Kamu Harcamaları Politikası

Kamu harcamalarının düzeyi ve niteliği ekonomik gelişmede belirleyici bir unsur olmaktadır. Kamu eliyle kaynak kullanımı ile bu kaynağın ekonomiye hangi kanallardan girdiği, sermaye birikimini ve özel kaynak kullanımını belirleyici niteliktedir. Özellikle kalkınma planlarında öngörülen üretim, istihdam ve fiyat düzeyi gibi amaçların gerçekleştirilmesinde kamu harcamaları etkin bir araç işlevi görmektedir (Kepenek ve Yentürk, 2005:166).

Planlı kalkınma döneminin başladığı 1960'lı yıllarda fiyat artışları sınırlı düzeyde kalmasına rağmen 1960'lı yılların sonunda hızlı bir biçimde yükselmeye başlamış, kamu harcamalarının bütçe açıklarıyla finanse edilmesi ekonomide arz talep dengesini bozmuştur (Hazine, 2003:22). İkinci plan döneminde kamu kesimince yapılacak yatırımların hacmi ve sektörel dağılımı yapısal değişime uygun olarak tespit edilmiş, bu dönemde kamu yatırımlarının dağılımı ve bölgelerarası dengesizliklere dikkat çekilmiştir. Ancak, kamu kaynakları bu harcamaları finanse

edemediğinden, yatırımlara daha fazla kaynak aktarılması, cari harcamaların mümkün olduğunca kısılmasını gerektirmiştir. Bunu yaparken, ekonominin büyüme hızı, nüfus artışı ve sosyal refahın artırılması için yapılması gerekli harcamalar bir arada düşünülmüştür. Ancak kamu tarafından yapılan emniyet, eğitim, sağlık, adalet gibi hizmetlerin düşürülmesi bir yere kadar mümkün olduğundan, plan döneminde bu harcamaları daha fazla kısmak mümkün olamamıştır (DPT, 1963:75-76).

Tablo 3: BBYKP ve İBYKP Döneminde Konsolide Bütçe Harcamaları (milyon TL)

Yıllar	1963	1964	1965	1966	1967
Cari Harcamalar	5396	6228	7611	9174	9736
Yatırım Harcamaları	2142	2660	3479	4414	5104
Transfer Harcamaları	1980	2227	2589	2745	2997
İç Borç Faizi ve Gen. Gid	122	154	254	338	416
Dış Borç Faizi ve Gen. Gid.	112	135	162	194	211
Kamu Harcamaları	9.752	11.404	14.095	16.333	18.464
Kons. Bütçe Harcamaları/GSMH	14	16	18	18	18
Yıllar	1968	1969	1970	1971	1972
Cari Harcamalar	11.024	12.870	15.861	25.539	25.729
Yatırım Harcamaları	6.132	6.806	7.680	8.445	9.879
Transfer Harcamaları	3.843	5.390	8.357	12.995	14.277
İç Borç Faizi ve Gen. Gid.	460	500	516	785	844
Dış Borç Faizi ve Gen. Gid.	261	295	437	659	689
Kamu Harcamaları	21.720	25.066	31.898	44.979	49.085
Kons. Bütçe Harcamaları/GSMH	19	20	22	23	20

Kaynak: DPT, Ekonomik ve Sosyal Göstergeler, 1950-2004; DPT, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 45; Çelebier, Türkiye’de Konsolide Devlet Bütçesinin Finansmanı, 24.

Tablo 3’de görüleceği gibi; planlı kalkınma döneminin başında kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payı %14 iken, plan dönemi sonunda bu oran %18’e yükselmiştir. Kamu harcamalarını oluşturan alt kalemler itibarıyla incelendiğinde, birinci plan döneminde yatırım harcamalarında artış olduğu görülmektedir. Ekonominin üretim gücünü artıran ve ekonomik büyümenin temel unsuru olan yatırım harcamalarının, planda öngörülen kalkınma hedeflerine ulaşmada her şeyden önce GSMH’nin ne kadarının yatırımlara ayrılacağı, bilinmesi gerekir. 1963’de GSMH’nin yaklaşık %5’i olan yatırım harcamaları, 1967’de %6’ya yükselmiştir. Öte yandan, plan döneminin başında cari harcamaların GSMH’ye oranı %8 iken plan döneminin sonunda yaklaşık %10 olarak gerçekleşmiştir. Planda sayısal olarak cari harcamalarda artış görülse de GSMH’nin yüzdesi olarak plan dönemi sonuna kadar önemli bir yükselme görülmemiştir. Benzer şekilde 1963 yılında transfer harcamalarının GSMH içindeki payı yaklaşık %3 iken, plan sonunda yaklaşık aynı oranda seyretmiştir.

Tablo 3'de görüleceği gibi, İBYKP döneminin başında kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payı %19 iken, plan dönemi sonunda bu oran %20'ye yükselmiştir. Kamu harcamaları alt kalemler itibarıyla incelendiğinde, ikinci plan döneminde yatırım harcamaları sayısal olarak artmasına rağmen oransal olarak azalmaktadır. Örneğin, 1968'de GSMH'nin yaklaşık %6'lık kısmını oluşturan yatırım harcamaları, 1972'de yaklaşık %4 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, plan döneminin başında %10 olan cari harcamaların GSMH'ye oranı plan dönemi sonunda değişmemiştir. İBYKP döneminde cari harcamalar sayısal olarak yükselmesine rağmen GSMH içindeki payı değişmemiştir. Benzer şekilde 1968 yılında transfer harcamalarının GSMH içindeki payı yaklaşık %3 iken, plan sonunda yaklaşık %6 oranında seyretmiştir. Özetle, ikinci plan döneminde yatırım harcamaları düşmüş, cari ve transfer harcamalarının GSMH içindeki payı yükselmiştir. İBYKP döneminde toplam kamu gelirleri ve kamu giderlerinin planda öngörülen düzeylere yaklaşmasına rağmen, kamu harcamalarının bileşimi dikkate alındığında, cari ve transfer harcamalarının plan hedefinin üstünde gerçekleştiği, ileri teknoloji ve büyük sermayeyi gerektiren kamu yatırım harcamalarının plan hedefinin altında kaldığı gözlenmiştir.

Tablo 4: ÜBYKP ve DBYKP Döneminde Konsolide Bütçe Harcamaları (milyon TL)

Yıllar	1973	1974	1975	1976	1977
Cari Harcamalar	30647	42374	59180	70862	101003
Yatırım Harcamaları	12565	18092	26027	41050	64657
Transfer Harcamaları	20452	15688	27618	41446	69180
İç Borç Faizi ve Gen. Gid.	1254	1462	2184	2275	3842
Dış Borç Faizi ve Gen. Gid.	785	902	993	1234	1688
Kamu Harcamaları	65.703	78.518	116.002	156.867	240.370
Kons. Bütçe Harcamaları/GSMH	21	18	21	23	27
Yıllar	1979	1980	1981	1982	1983
Cari Harcamalar	263.233	492.021	670.218	915.840	1.202.827
Yatırım Harcamaları	118.109	219.973	359.774	463.021	550.821
Transfer Harcamaları	215.478	366.447	485.611	543.126	858.874
İç Borç Faizi ve Gen. Gid.	9.960	19.014	33.343	29.178	50.000
Dış Borç Faizi ve Gen. Gid.	4.985	9.151	34.058	63.812	131.361
Kamu Harcamaları	611.765	1.106.666	1.583.004	2.014.977	2.793.883
Kons.Bütçe Harcamaları/GSMH	27	24	24	22	22

Kaynak: Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 94-219; DPT, Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı, 45.

Tablo 4'de görüleceği gibi; ÜBYKP başında kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payı %21 iken, plan dönemi sonunda bu oran %27'ye yükselmiştir. ÜBYKP döneminin başında GSMH'nin yaklaşık %4'ü olan yatırım harcamaları, 1977'de yaklaşık %7 olarak gerçekleşmiştir. Öte yandan, plan dönemin başında cari harcamaların GSMH'ye oranı %10 iken, plan döneminin sonunda yaklaşık %12 olarak gerçekleşmiştir. ÜBYKP döneminde cari ve yatırım harcamalarının, hem sayısal olarak hem de GSMH içindeki payının yükseldiği gözlenmiştir. Benzer şekilde 1973 yılında transfer harcamalarının GSMH içindeki payı yaklaşık %7 iken,

plan sonunda yaklaşık %8'e yükselmiştir. Özetle, üçüncü plan döneminde yatırım, cari ve transfer harcamaları hem sayısal hem de GSMH içindeki payı yükselmiştir.

DBYKP döneminde uygulanacak maliye politikasının amacı; uzun dönemde, planın öngördüğü kaynak artışlarını sağlamak, ekonomik etkinlikleri planın önceliklerine göre yönlendirmek ve gelir dağılımını iyileştirmek, kısa dönemde ise ekonominin genel dengesini korumaktır (DPT, 1979:264).

Tablo 4'de görüleceği gibi; DBYKP döneminin başında kamu harcamalarının GSMH içerisindeki payı %27 iken, plan dönemi sonunda bu oran %22'ye düşmüştür. Dördüncü plan döneminde yatırım harcamalarında değişme olmamış; 1979'de GSMH'nin yaklaşık %5'i olan yatırım harcamaları, 1983'de aynı oranda gerçekleşmiştir. Öte yandan, cari harcamaların GSMH'ye oranı, plan döneminin başında %12 iken, plan döneminin sonunda yaklaşık %10 olarak gerçekleşmiştir. DBYKP döneminde cari harcamalar sayısal olarak yükselmesine rağmen GSMH içindeki payı düşmüştür. Benzer şekilde 1979 yılında transfer harcamalarının GSMH içindeki payı yaklaşık %10 iken, plan sonunda yaklaşık %7 oranında seyretmiştir. Özetle, ikinci plan döneminde yatırım harcamaları oransal olarak aynı düzeyde kalmış; cari ve transfer harcamalarının GSMH içindeki payı düşmüştür. Bir yıllık bir erteleme ile 1979'da uygulanmaya başlanan DBYKP'de, üçüncü plana göre fazla değişiklik öngörülmemiş, GSMH'nin %8, yatırımların %11,4 artırılması hedef alınmıştır. 1980'den itibaren, enflasyonun düşürülmesini, ihracatın artırılmasını, kaynak kullanımında etkinliği ve iç tasarruf oranının yükseltilmesini sağlamak amacıyla vergi kanunlarında, kamu gelirlerini artırıcı ve vergi adaletini sağlayıcı yönde düzenlemeler gerçekleştirilmiş, kamu yatırım harcamalarında verimliliği artıracak önlemler alınmıştır (DPT, 1984:184).

Özetle, ilk dört planda konsolide bütçe harcamaları 1963 yılında %14 iken, 1983 yılında %22'ye yükselmiştir. Konsolide bütçe harcamalarının GSMH'ye oranı 1977 ve 1979 yıllarında %27 oranıyla en yüksek düzeye ulaşmıştır. Konsolide bütçe harcamaları içinde en yüksek paya sahip olan harcama türü de cari harcamalardır. Ancak cari harcamalar sayısal olarak artmasına rağmen GSMH içindeki payında bir değişme olmamıştır. Yine plan döneminde, konsolide bütçe harcamaları içerisinde yatırım harcamalarının payında önemli bir değişme olmamıştır. Ancak transfer harcamaların payı 1963 yılında %3 iken, 1983 yılında %7'ye yükselmiştir.

3.3. Kamu Borçlanma Politikası

Maliye politikalarının amaçları doğrultusunda, borçlanmanın maliyetini azaltmak ve borçlanma araçlarında çeşitlilik sağlamak amacıyla kamu borçlarının miktarında ve vade yapısındaki değişikliklere borç yönetimi adı verilir. Amaç, ekonomik konjoktüre uygun bir borçlanma politikası oluşturmaktır. Borcun büyüklüğü ve yapısı, ekonomide farklı etkiler ortaya çıkardığı için maliye politikalarının amacına uygun olarak borcun büyüklüğü ve yapısıyla ilgili değişiklikler gerçekleştirilmektedir. Bu bağlamda, borç yönetimi politikası ile maliye politikaları arasında yakın ilişki söz konusudur (Özdemir ve Saatçi, 2008:9). Türkiye'de kamu açıklarının sürekliliği ile planların uygulanmasında gösterilen hassasiyetin azaldığı dönemlerde iç ve dış borçlanmanın arttığı görülmüştür. Bu durum, plan disiplini bozduğu gibi, kaynakların kısa ve uzun vadede üretken yatırıma yönelmemesi gibi olumsuz sonuçlara da yol açabilmektedir. Nitekim, borç yönetiminin bozulmasıyla birlikte yatırımlara ayrılan kaynakların azalması, proje stoku ile birlikte

tamamlanma sürelerinin uzamasına, kamu hizmetlerinin düşük seviyede seyretmesine neden olmaktadır (İlgin, 2002:374).

Borçların niteliklerine göre; iç borçlar, dış borçlar, kısa vadeli-uzun vadeli borçlar, gönüllü-zorunlu borçlar gibi ayrımlar yapılmaktadır. Kısa vadeli borçlar, bütçe dönemi içinde geçici açıkları kapatmak için alınan ve bir yıl içinde ödenmesi gereken borçlardır. Türkiye’de uygulanan başlıca kısa vadeli borçlanmalar, hazine bonoları, Merkez Bankası kısa vadeli avansları ve emanet paralarıdır. Normal bütçe gelirlerinin bütçe giderlerini karşılamaması durumunda ortaya çıkan bütçe açıkları için devlet tahvilleri yoluyla sermaye piyasasından uzun vadeli borçlanma yoluna gidilmektedir (Çelebier, 1985:20).

Planlı dönemde dış kaynak ihtiyacı bir yandan borç ödemeleri, diğer yandan cari işlemler dengesinde görülen açıklar ve yüksek bir büyüme hızı yakalayabilmek için hızlı bir şekilde artmıştır. BBYKP ile Türkiye’nin büyüme hızının ne olması gerektiği tespit edilmiş ve bu büyüme hızına ulaşmak için iç ve dış tasarruf ihtiyacı milli gelire göre hesaplanmıştır. Yapılan çalışmalara göre, planlı dönemlerde yabancı kaynak ihtiyacı kalkınma planlarında aşağıdaki tabloda görüldüğü gibi tespit edilmiştir (Tanrıkulu, 1983:22):

Tablo 5’den görüleceği üzere; birinci plan döneminde yıllık %7’lik bir büyüme hızına ulaşmak için GSMH’nin %18,3’ü oranında yatırım yapılması planlanmış, bunun %14,8’inin yurt içi kaynaklardan %3,5 kadarının da yurtdışı kaynaklardan sağlanması amaçlanmıştır. İBYKP’de yabancı tasarrufların GSMH içindeki payı %2 iken plan dönemi sonunda %1,7’ye düşürülmesi öngörülmüştür. Yurt içi tasarrufların GSMH’ye oranının ise %22,6’ya çıkarılması planlanmıştır (Tokgöz, 2004:181; Kuyucuklu, 1993:209). İBYKP döneminde toplam yatırımların GSMH içindeki payı 1967 yılında %19,9, plan sonunda %24,3’e yükselmiş, beş yıllık ortalamanın ise %22,7 olacağı planlanmıştır. Yurt içi kaynakların bu hedefi gerçekleştirilmede yetersiz olması nedeniyle bu ihtiyacın dış kaynaklarla kapatılması yoluna gidilecektir. Benzer şekilde ÜBYKP de yatırımların GSMH’ye oranının başlangıçta %19,6; plan dönemi sonunda kamu kesiminin payını artırarak %25,4’e ulaşması hedeflenmiştir. Dönem ortalaması ise %23,3 olacaktır (Kuyucuklu, 1993:208).

Tablo 5: GSMH’nin Yüzdesi Olarak Kalkınma Planlarında Dış Borç İhtiyacı (%)

Yıllar	Toplam Kaynak İhtiyacı	İç Kaynak	Dış Kaynak
1963-1967	18,3	14,8	3.5
1968-1972	22,7	20,8	1.9
1973-1977	24,2	23,3	0.9
1978-1982	24,4	24,4	2.0

Kaynak: Tanrıkulu, Türkiye’de Ekonomik Büyüme ve Dış Borç İlişkisinin Değerlendirilmesi, 24.

3.3.1. Dış Borçlar

Ekonomik gelişmenin dış kaynak ihtiyacını karşılamada yabancı sermaye girişlerinden sonra ikinci unsuru dış borçlardır. Türkiye’de planlama öncesi dönemde başlayan borçlanma süreci planlı dönemde de devam etmiş, özellikle 1975’den sonraki dönemde büyük boyutlara ulaşmıştır. 1960 yılında toplam

borçların gayrisafi milli hasılaya oranı %15,2 iken, 1971 yılında %26,3; 1983 yılına ise %52,6 olarak gerçekleşmiştir. Bu tarihten sonra borçlanmanın niteliği de değişmiş, uzun vadeli proje kredilerinin yerine dış açığı kapatmaya yönelik kısa vadeli borçlanmaya gidilmiştir (Kepenek ve Yentürk, 2005:175; Pakdemirli, 2003:179). Ekonomik büyümenin yerel kaynaklarla finanse edilememesi ve ödemeler bilançosu açıkları sonucunda ortaya çıkan dış borç sorunu gelişmekte olan tüm ülkelerde olduğu gibi Türkiye'nin de her dönemde güncel sorunu olmaya devam etmiştir.

Her ne kadar kalkınma planlarında ekonominin dış kaynaklara bağımlılığının azaltılması öngörülmüşse de, plan dönemi boyunca dış kaynak ihtiyacı artarak devam etmiş, daha önceleri dış kaynak için yapılan ABD tercihi, yerini Avrupa Ekonomik Topluluğuna bırakmış ve sadece dış finansmanın kaynağı değişmiştir. Planlı dönemin başlaması ile birlikte alınan kredilerin büyük çoğunluğu Program Kredileri, Proje Kredileri, Borç Ertelemesi ve Refinansman Kredileri gibi konsorsiyum şeklinde gerçekleşmiştir (Evgin, 2000:13).

Türkiye'de kalkınma planları döneminde kalkınma hızına göre dış kaynak ihtiyacı farklı ölçekte gerçekleşmiştir. Özellikle 1970'lerin ilk yarısından itibaren petrol krizinin ortaya çıkmasıyla dış borçlarda büyük miktarda artış yaşanmıştır. Bu dönemde kaynak ihtiyacının artması, dış borçlanmayı kolaylaştıracak şekilde kambiyo rejiminde değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişiklikler şunlardır (Kazgan, 2005:182-183):

- Türkiye'deki özel firmalar ve KİT'lerin Türkiye'deki bankalar aracılığıyla belirli projelerin finansmanı için kullandığı özel dış kredilere getirilen sınırlandırmalar kaldırılmıştır.

- Türk Parasının Kıymetini Koruma hakkında çıkarılan 17 nolu Kararla, gündeme gelen döviz tevdiat hesaplarının (DTH) kullanımına kısıtlama getirilmiştir.

- Dış ticaret açığını azaltmak amacıyla yapılan 1970 devalüasyonu öncesi döviz sıkıntısına çare olmak üzere uygulanan Döviz Çevrilebilir Mevduatın (DÇM) enflasyona yol açması nedeniyle 1973 yılında bu hesapların bir daha açılmaması hükmü getirilmiştir.

1973 yılından sonra ham petrol fiyatlarındaki artışa rağmen bu artışların petrol ürünleri ve türevlerine yansıtılmadığı, pahalı bir finansman aracı olan DÇM enstrümanı ile ithalatın finanse edildiği, dünya ekonomisinde daralmaya rağmen Türk ekonomisinin büyümeye devam ettiği gözlenmiştir. Bu dönemde DÇM'lerin yol açtığı kredi genişlemesinin sonucu olarak kamu harcamalarının GSMH'ye oranı 1973 yılında %27,3 iken, oranın 1976 yılında %30,4'e yükselmesi, ekonomide parasal dengenin bozulmasına neden olmuştur. Diğer taraftan; petrol fiyatına bağlı olarak dış ticaret hadlerinde oluşan ve Türk ekonomisinde büyük kaynak kayıplarına yol açan bu değişiklikler için telafi edici önlemlerin alınamaması hem ithal mallara olan talebi hem de kamu kesiminin finansman açığını artırmıştır (DPT, 1984:183; Boratav, 2005:129 ve Kazgan, 2005:185). Buna karşılık, ihracatın miktar olarak artırılmasına ve ürün çeşitlendirilmesine önem verilmesi temel ilke olarak benimsenmiş; ancak gerçekleştirmeler bu yönde olmayınca, kısa ve orta vadeli borçlanmalarla dışa bağımlılık devam etmiştir (DPT, 1977:68). Artan borç yükünün sonucu olarak 1977 yılında DÇM borçları ve faizleri ödenememiş, büyük bir kısmı DÇM ve mal mukabili ithalattan oluşan, 1978 yılında vadesi gelen borç tutarı 4,8 milyar dolara ulaşmıştır. Kısa vadeli olan bu iki borç kalemi üç yıl içerisinde vadesi gelen borçların %60'ına ulaşmıştır. Öyle ki, 1975-1978 yılları arasında toplam dış

borçlar 4,8 milyar dolardan 13,8 milyar dolara yükselerek, dört yıl içerisinde 9 milyar dolarlık artış göstermiştir (Kazgan, 2005:187-189). Böylece Türkiye, tıpkı 1982-1983 döneminde Meksika, Brezilya, Arjantin ve diğer ağır borç yükü altında olan ülkelerin karşılaştığı krizler gibi, borç krizine girmiştir (TCMB, 2002:27). Kimi yazarlara göre; bu dönemde birçok ülkenin başvurduğu kısa vadeli dış borç, Türkiye’de ekonominin ödeme gücünün üstünde değildir. Ancak kısa vadeli dış kredilerin üretimi ve ihracatı artırmak için kullanılmaması ve kredi akışının kesintiye uğraması ülkeyi borç krizine götürmüştür.

Tablo 6: Planlı Kalkınma Döneminde Vadelerine Göre Dış Borç Stoku (milyon dolar)

Yıl	Orta ve Uzun	Kısa	Toplam	Yıl	Orta ve Uzun	Kısa	Toplam
1964	964	-	964	1974	2 901	-	2 901
1965	1 051	-	1 051	1975	4 291	1 035	1 035
1966	1 149	-	1 149	1976	6 920	2 706	2 706
1967	1 289	-	1 289	1977	10 935	6 116	6 116
1968	1 502	-	1 502	1978	13 925	7 176	7 176
1969	1 678	-	1 678	1979	13 439	3 556	3 256
1970	1 891	-	1 891	1980	15 734	2 505	2 505
1971	2 177	-	2 177	1981	16 627	2 179	2 179
1972	2 291	-	2 291	1982	17 858	1 764	1 764
1973	2 654	-	2 654	1983	18814	16533	2281

Kaynak: TÜİK İstatistik Göstergeler, 1923-2009:619.

Planlı dönemde Türkiye’nin dış borç stokunun vade yapısı uzun vadeliden kısa vadeye doğru kaymış, 1970’li yılların başında toplam borçlarda kısa vadeli borcun payı ihmal edilebilir düzeyde iken, ikinci plan döneminde %25’e, dördüncü plan döneminde ise %50’ye ulaşmıştır. Bu dönemde, orta ve uzun vadeli borçlarda da büyük artış yaşanmış, ancak kısa vadeli borçlar toplam borçların yarısından fazlasını aştığından, 1970’li yılların sonunda kısa vadeli borçları çevirmede önemli sorunlar yaşanmıştır (Kazgan, 2002:110-111). Özellikle 1977-1980 dönemi, Türkiye’nin borç bulmada zorlandığı yıllar olup; 1977 yılında vadesi gelen borçların anapara ve faizlerini ödenemez duruma gelmiştir. Diğer taraftan, 1978-1979 yıllarında daha kapsamlı bazı istikrar tedbirlerine başvurulması zorunlu hale gelmiş, kısa vadeli dış borç yükünü azaltacak erteleme anlaşmaları yapılmıştır. Bozulan dış dengenin düzeltilmesi amacıyla 1979 yılında on altı OECD ülkesi tarafından Türkiye’ye 962 milyon dolarlık yardım taahhüdünde bulunulmuş, 1 milyar dolarlık dış borç erteleme de karara bağlanmıştır. Kısaca, planlı dönemin başladığı 1963 yılından 1979’a kadar 15 milyar dolarlık dış borç kullanılmış; bunun 5 milyar dolarını ödenebilmiştir (Evgin, 2000:13; DPT,1984:183).

Tablo 7’de, planlı kalkınma dönemindeki dış borç istatistikleri borçlulara göre sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada, orta ve uzun vadeli borçlar konsolide bütçe, diğer kamu sektörü ve özel sektör olarak üç kalemden oluşmakta, kısa vadeli borçların alt kalemleri Merkez Bankası, ticari bankalar ve diğer sektörler olarak tanımlanmaktadır (DPT, 2001:59).

Tablo 7: Planlı Kalkınma Döneminde Borçlulara Göre Dış Borç Stoku (milyon dolar)

Yıl	Hazine Borçları	Devirli Krediler	Katma Bütçe	Merkez Bankası	Kamu İktisadi Teşekküller	Mahalli İdareler	Özel Sektör	Toplam
1963	378	52	32	272	147	-	43	881
1964	432	63	28	265	124	-	52	964
1965	558	92	27	215	90	-	68	1 051
1966	669	107	38	185	83	-	69	1 149
1967	765	156	51	180	68	-	67	1 289
1968	952	189	95	141	64	-	61	1 502
1969	1 061	256	122	101	77	-	61	1 678
1970	1 151	316	132	122	74	-	89	1 891
1971	1 270	426	170	105	106	-	99	2 177
1972	1 371	477	205	16	90	-	133	2 291
1973	1 500	574	233	5	153	-	189	2 654
1974	1 525	672	259	5	203	-	237	2 901
1975	1 744	773	269	5	186	-	279	1 035
1976	2 044	907	288	5	580	-	390	2 706
1977	2 070	1 059	319	5	731	-	635	6 116
1978	3 503	1 311	370	6	799	-	759	7 176
1979	3 558	1 522	430	2 845	784	86	742	3 256
1980	5 250	1 808	365	3 229	1 204	43	1 330	2 505
1981	5 720	2 285	567	3 337	1 367	-	1 172	2 179
1982	6 704	2 677	546	3 445	1 774	-	906	1 764

Kaynak: Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Borçlanma İç ve Dış Borç Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, 2001:215

3.3.2. İç Borçlar

Maliye politikasının temel amacı olan kamu borcunun sürdürülebilir seviyelere indirilmesi, uzun vadeli ve düşük faizli iç borçlanma politikalarının kamu borç stokunu ve faiz yükünü azaltıcı yönde etkide bulunmaktadır (DPT, 2006:17). Kamu kesimi dengesizliğinden kaynaklanan iç borçlar, yasal dayanağını bütçe kanunundan alan hükümetlerin ülkede yerleşik kişi veya kurumlardan devlet tüzel kişiliğinin itibarına dayanarak, ulusal para cinsinden borçlanmasını ifade eder. Mevcut vergilerin artırılması veya yeni vergilerin ekonomik, siyasi ve sosyal zorlukları, devletin gelir ve giderleri arasında zaman bakımından ortaya çıkan dengesizlikler, kamu kesimi açıkları, vadesi gelen dış borcun ödenmesi ve ekonomideki geçici şokların etkilerini azaltmak amacıyla devletlerin iç borçlanmaya gittiği görülmüştür (Saraçoğlu, 2002:56). Kamu giderlerinin kamu gelirlerini aşması nedeniyle, devlet bütçesinin açık vermesi, mali baskıyı artırdığından, ekonominin tüm kesimleri için arzu edilmeyen bir durumdur. Bütçe açıklarının giderilmesinde yurt içi kaynaklara başvurulduğunda, başlıca üç tür finansman yöntemi söz konusudur. Bunlar vergi oranlarının artırılması, iç borçlanma ve Merkez Bankası kaynaklarına başvurulmasıdır. Her üç finansman yönteminin ekonomiye olan etkileri farklı olduğundan, devlet açısından önemli olan bu yöntemlerden makroekonomik değişkenler üzerine en az negatif etkide bulunanın tercih edilmesidir (Saatçi, 2007:94).

Dış borçlar ülkeden net kaynak çıkışına neden olduğundan, iç borçlanma tercih edilen bir finansman yöntemidir. Ancak, Türkiye'de iç borçlanma için yüksek oranlarda reel faiz ödenmektedir. Ayrıca, kamunun yüksek orandaki iç borçlanma talebi yurt içi piyasalardan karşılanamamakta, bu durum yüksek faizlerle birleşince, yurt dışından gelen sıcak para fonlarının, iç borç senetlerine yatırım için uygun zemin hazırlamaktadır (DPT, 2001:126).

Türkiye'de iç borçlanmanın gelişimine bakıldığında, Cumhuriyetin ilk yıllarından 1970'lerin sonlarına kadar nadiren başvuru alan bir finansman kaynağı olduğu ve özel borçlanma kanunları çerçevesinde yapıldığı görülür. Her ne kadar Türkiye'de bütçe açıklarının finansmanı kronik bir sorun olsa da hazine bonusu ve devlet tahvili, hükümetlerin tercih ettiği bir finansman aracı olmamış, söz konusu açıklar genellikle Merkez Bankası kaynaklarına başvuru olarak finanse edilmiştir (DPT, 2001:96).

Tablo 8: Planlı Kalkınma Döneminde Bütçenin Finansmanı (milyon TL)

Yıllar	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971	1972	1973
Uzun Vadeli Finans.	1.647	2.103	1.845	1.713	1.428	2.982	977	1.997	497
İç Borç Net	894	1.177	1.044	724	951	638	1.035	3.621	1.556
İç Borç Hasılatı	1.037	1.470	1.410	1.126	1.331	1.488	2.002	4.909	2.896
İç Borç Ana Para Öd.	-143	-293	-366	-402	-380	-850	-967	-1.288	-1.340
Dış Borç Net	753	926	801	989	477	2.344	-58	-1.624	-1.059
Dış Borç Hasılatı	1.207	1.173	1.101	1.299	953	2.847	1.547	419	343
Dış Borç Geri Öd.	-454	-247	-300	-310	-476	-503	-1.605	-2.043	-1.402
Kısa Vadeli Finans.	476	375	207	1.061	1.839	-395	5.490	-38	1.170
TCMB Kısa Vad. Av.	513	321	481	365	1.591	-28	3.021	672	375
Hazine Bonosu	34	-111	34	382	-47	40	1.262	-745	-835
Diğer Emanetler	141	124	-264	437	389	97	1.373	359	1.243
Nakit Değişimi	-212	41	-44	-123	-94	-504	-166	-324	387
Finansman Toplamı	2.123	2.278	2.052	2.774	3.267	2.587	6.467	1.959	1.667
Yıllar	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Uzun Vadeli Finans.	800	3.953	6.116	6.833	3.211	28.721	3.753	61.333	4.268
İç Borç Net	1.991	5.381	7.700	9.056	4.695	18.848	-12.594	-4.313	23.862
İç Borç Hasılatı	3.606	7.428	9.970	12.529	16.886	31.026	17.403	22.576	65.119
İç Borç Geri Öd.	-1.615	-2.047	-2.270	-3.473	-12.191	-12.178	-29.997	-26.889	-41.257
Dış Borç Net	-1.195	-1.428	-1.584	-2.223	-1.484	9.83	16.347	65.646	-19.594
Dış Borç Hasılatı	7	2	27	102	2.022	17.658	23.540	87.896	44.606
Dış Borç Geri Öd.	-1.198	-1.430	-1.611	-2.325	-3.506	-7.785	-7.193	-22.250	-64200
Kısa Vadeli Finans.	6.735	4.880	7.187	34.366	20.154	28.068	123.240	38.907	177.759
TCMB Kısa Vad. Av.	4.109	4.718	6.749	23.567	15.599	29.524	103.147	38.635	38.899
Hazine Bonosu	660	-450	171	5.898	-2.986	3.87	34.877	35.315	89.353
Diğer Emanetler	1.584	2.537	2.627	7.018	10.097	6.142	37.601	203.579	42.042
Nakit Değişimi	382	-1.925	-2.360	-2.117	-2.556	-11.085	-52.385	-238.622	7.465
Finansman Toplamı	7.535	8.833	13.303	41.199	23.365	56.789	126.993	100.240	182.027

Kaynak: Çelebier, Türkiye'de Konsolide Devlet Bütçesinin Finansmanı (1965-1985), 24.

Tablo 8’deki veriler değerlendirildiğinde, 1965 yılında Hazine açığının yaklaşık %90’ı uzun vadeli borçlanma yoluyla finanse edilirken, 1984 yılında bu oran %52’ye düşmüştür. Planlı dönemin başlangıcından itibaren 1980 yılına kadar iç borç anapara geri ödemeleri, iç borç hasılatından daha fazla gerçekleşmiştir. 1981 yılında, dış borç hasılatındaki yükselme, iç borç hasılatındaki azalmanın çok üstünde gerçekleşerek, uzun vadeli finansman oranının yükselmesinde etkili olmuştur. Dış borç anapara geri ödemeleri 1971 yılına kadar, dış borç hasılatından az olmasına rağmen, 1971 yılından itibaren anapara geri ödemelerinin dış borç hasılatını aştığı görülmektedir. Dış borç anapara geri ödemeleri 1971-1979 yılları arasındaki 8 yıllık dönemde sürekli olarak dış borç hasılatının üzerinde gerçekleşmiştir. Net dış borçlanmanın on yılda eksi sonuç vermesi, bu yıllarda iç borçlanmanın büyük kısmının dış borç geri ödemelerinde kullanıldığını göstermektedir. Uzun vadeli finansmanda oranın en yüksek olduğu yıl 1967 yılıdır (Çelebier, 1985:20).

Tablo 9: Planlı Dönemde Kamu İç Borçlanma Tutarı ve GSMH’ye Oranı (milyon TL)

Yıllar	GSMH	Toplam İç Borç	İç Borç/ GSMH (%)
1963	6.6801.4	10.372	15.5
1964	7.1312.4	11.991	16.8
1965	7.6726.3	12.598	16.4
1966	9.1417.0	15.910	17.4
1967	10.1480.6	18.261	17.9
1968	11.2493.4	20.622	18.3
1969	12.4892.9	22.640	18.1
1970	14.7776.1	24.950	16.8
1971	19.2602.3	29.575	15.3
1972	24.0809.2	33.094	13.7
1973	30.9899.4	38.516	12.4
1974	42.7097.5	42.995	10.0
1975	53.5771.0	66.503	12.4
1976	67.4985.7	96.991	14.3
1977	87.2893.8	134.196	15.3
1978	129.0723.4	178.698	13.8

Kaynak: TOBB, Türkiye’de GSMH, 1987:178, Ankara.

Tablo 9’da, Türkiye’de planlı dönemde vergi gelirlerinin artırılamamasının sonucu olarak iç borçlardaki artış gösterilmektedir. Planlı dönemin ilk yılı olan 1963 yılında iç borç tutarı 10,372 milyon TL iken, üçüncü planın başlangıç yılında 178,698 milyon TL’ye ulaşmıştır. Tablo 9’da görüleceği gibi, planlı dönemin başından 1970 yılına kadar istikrarlı bir ekonominin temelini oluşturan iç borç/GSMH oranı sürekli artmaktadır. 1970 yılından sonra bu oran düşmekle birlikte dalgalı bir seyir göstermektedir. 1975 yılından itibaren iç borç miktarında artış yükselmiş, 1975 yılında 66,503 milyon TL olan iç borç 1978 yılında 178,698 milyon TL’ye yükselmiştir. İç borç/GSMH oranının yükselmesi iç borçların ekonomideki ağırlığının artması anlamını taşır. Ayrıca, bu oranın artmasının gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkileri söz konusudur. Kamu kesiminin sürekli açık

vermesinin doğal sonucu olarak transfer ödemeleri artmakta, transfer harcamaları niteliğindeki faiz ödemeleri artışı her zaman olumsuz tepkilere neden olmaktadır. Alınan borçların vadesi dolduğunda, anapara ödemeleri genellikle vergi gelirleri ile ödendiğinden, vergi ödeyenlerle faiz gelirleri elde edenlerin farklı gelir gurupları olması halinde, faiz ödemelerinin artması gelir dağılımı üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkarmaktadır. Buna rağmen, iç borç/GSMH oranının düşmesi anapara ve faiz ödemeleri sonucu ortaya çıkan borç yükünün azalması anlamına gelmektedir. Öte yandan, iç borç/GSMH oranını salt büyüklüğüne bakarak bir yargıya varmak eksik bir değerlendirme olacaktır. Oranı değerlendirirken iç borcun vade yapısına da bakmak gerekir. Çoğu ülkede bu oranın yüksek olması, borcun vadesinin uzun olması nedeniyle bir sorun olarak algılanmamaktadır. Türkiye’de planlı dönemde KİT açıklarını karşılamak üzere iç borcun Merkez Bankası kaynaklarından finanse edilmesi ve vadesinin kısa oluşu oranının değerlendirilmesinde daha temkinli olmayı gerektirmektedir.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

Türk ekonomisi, ithal ikameci politikalarla birlikte 1963 yılından, 1980’li yılların başlarında ortaya çıkan dışa açılma dönemine kadar, sermaye birikiminin oluşmasına, ekonomik büyümenin sağlanmasına, bölgelerarası gelişmişlik farkının azaltılmasına ve geri kalmışlığa çare olarak, kalkınmanın planlarla gerçekleştirileceği düşüncesiyle dört adet kalkınma planı ile ekonomi politikalarını uygulamaya koymuştur. İlk iki plan döneminde %7 oranında bir büyüme hızı gerçekleştirilmiş, enflasyon makul düzeylerde seyretmiştir. İkinci planın sonlarına doğru kamu gelirlerinin, özellikle de vergi gelirlerinin artırılmaması sonucu olarak bütçe açığı pahasına finanse edilen kamu harcamaları parasal genişleme ile birlikte enflasyonun artmasına neden olmuştur. İlk iki plandan sonra ekonomiyi tehdit eden yüksek enflasyon, ödemeler bilançosu açıkları ve dış borç, dönemin karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Bu dönemde ortaya çıkan petrol krizi ve sonrasında ortaya çıkan siyasi istikrarsızlıkla birlikte, uygulanan istikrar politikalarına rağmen bir türlü azaltılamayan ödemeler bilançosu açıkları, ekonominin dış kaynak ihtiyacını daha da artırmıştır. 1980’lere gelindiğinde, dış borçların vadesi kısalmış, borç ertelemeleri de dahil olmak üzere Türkiye dış borçlarını ödeyemez konuma gelmiştir.

Kamu müdahalesi olmadan planlı kalkınmayı gerçekleştirmenin zorluğu dikkate alındığında, planlı kalkınma, aynı zamanda maliye politikalarının etkinliğini artırmış, plan hedefleri doğrultusunda ekonomik hayata müdahale etmek isteyen devlet, maliye politikası araçları yoluyla sosyo-ekonomik amaçlarını gerçekleştirmeye çalışmıştır. Planlı kalkınma döneminde uygulanan maliye politikaları ile planlarda öngörülen düzeyde gelir toplanamamış, kamu açıklarının artması sonucunda bu açıkları finanse etmek üzere borçlanma yoluna gidilmiştir. Öte yandan, hazırlanan planlarda sosyal adalet ilkesi kapsamında gelir dağılımında adaleti sağlamak üzere uygulanan maliye politikaları, gelir dağılımındaki dengesizliği azaltmak yerine ücretlilerin vergi yükünü yükselterek, dengesizliği daha da artırıcı yönde etki yaratmıştır. İlk üç plan döneminde genelde denk bütçe politikasının izlenmesine karşılık, 1977 yılından sonra kamu gelirlerindeki yetersizlik ve kamu harcamalarındaki artış nedeniyle bütçe açıklarının önüne geçilememiştir. Özellikle 1970’li yıllarda başta emlak vergisi gibi yeni vergiler ihdas

edilmişse de vergi gelirlerindeki yetersizlik borçlanmanın olağan bir kamu geliri olarak görülmesine neden olmuştur.

Özetle, 1963 yılından itibaren uygulanmaya başlanan planlı kalkınma döneminde, başta ekonomik büyüme olmak üzere, IMF'nin öteden beri önerdiği kamu harcamaları kısılarak, vergilerin artırılması gibi sıkı maliye politikaları sonucu, ilk iki planda öngörülen hedeflere büyük oranda ulaşılmıştır. Ancak 1970 yılından sonra kamu harcamalarındaki artış bütçe disiplini bozarak, başta Merkez Bankası kaynakları olmak üzere borçlanma yoluyla ek finansman ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Kamu açıklarının hangi kaynaklardan nasıl finanse edildiği farklı sonuçlara götürdüğünden, bu dönemde uygulanan açık finansman politikası parasal genişlemeye yol açarak, toplam talebi etkilediğinden enflasyonun daha da yükselmesine neden olmuştur. Dünya genelinde yaşanan büyük petrol bunalımının etkilerini göstermeye başladığı üçüncü planda, planlanan hedeflere ulaşılamamıştır. Dördüncü plan döneminde ise bütçe harcamalarının azaltılmasını öngören istikrar politikalarına rağmen dış kaynak girişi gerçekleşmemiş, başta dış borç olmak üzere planda öngörülen makroekonomik hedefler ile gerçekleşen değerler arasında büyük sapma görülmüştür.

Kaynakça

- Aktan, C. C. (2001), *Kamu Ekonomisi ve Kamu Maliyesi*, Anadolu Matbaacılık, İzmir.
- Akyol, M. (2009), *Stand By Anlaşmaları Çerçevesinde Türkiye'de Uygulanan Maliye Politikalarındaki Dönüşüm*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.
- Blaug, M. (1997), *Economic Theory in Retrospect*, Cambridge University Press, İngiltere.
- Boratav, K. (2005), *Türkiye İktisat Tarihi (1908-2002)*, İmge Kitabevi, Ankara.
- Beydemir, C. (2006), *1960-1980 Yılları Arası Beş Yıllık Kalkınma Planlarının İrdelenmesi*, Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Çelebier, N. (1985), *Türkiye'de Konsolide Devlet Bütçesinin Finansmanı (1965-1985)*, Maliye ve Gümrük Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, Ankara.
- DPT (1963), *Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1963-1967*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1967), *İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1968-1972*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1972), *Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1973-1977*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1977), *Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı 1979-1983*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1984), *Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1990), *1980'den 1990'a Makro Ekonomik Politikalar-Türkiye Ekonomisindeki Gelişmelerin Analizi ve Bazı Değerlendirmeler*, DPT Yayınları, Ankara.
- DPT (1996), *Vergi Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Yayın No: DPT: 2454-ÖİK:510, Ankara.
- DPT (2000), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*, DPT Yayınları, Ankara.

- DPT, *Beş Yıllık Kalkınma Planları*, <http://www.dpt.gov.tr/PortalDesign/PortalControls/WebContentGosterim.aspx?Enc=51C9D1B02086EAFBBBBF5A539A4A36E6C/> (Erişim Tarihi: 14/01/2011)
- DPT (2001), *Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Borçlanma İç ve Dış Borç Yönetimi Özel İhtisas Komisyon Raporu*, Ankara.
- DPT (2002), “Türkiye’de Demokratik Planlı Kalkınma”, *Planlama Dergisi*, 42.Yıl Özel Sayısı, Ankara.
- DPT (2007), *Orta Vadeli Program (2008-2010)*, <http://mevzuat.dpt.gov.tr/ypk/2007/33.htm> (Erişim Tarihi:11/01/2011)
- Evgin, T. (2000), “Dünden Bugüne Dış Borçlarımız” HDTM Araştırma ve İnceleme Dizisi No:26.
- Ekonomik Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2003), “1923-2003 Türkiye Ekonomisi, Cumhuriyetin 80. Yılı Özel Sayısı”, *Hazine Dergisi*.
- Güçlü, S. ve Işık, A. (1996), “1960-1992 Döneminde Türkiye’nin Dış Borçları Üzerine Bir Değerlendirme”, *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1994/B-3, Cilt 1-4, İstanbul.
- İlgın, Y. (2002), “Kamu Sabit Sermaye Yatırım Stratejileri ve 2002 Yılında Kamu Proje Stoku”, *Planlama Dergisi*, 42.Yıl Özel Sayısı, 361-376.
- Kazgan, G. (2002), *Tanzimattan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi*, Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.
- Kazgan, G. (2005), *Türkiye Ekonomisinde Krizler (1929-2001)*, *Ekonomi Politik Açısından Bir İrdeleme*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, No:109, İstanbul.
- Kepenek, Y. ve Yentürk, N. (2001), *Türkiye Ekonomisi*, 18. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Kuyucuklu N. (1993), *Türkiye İktisadı*, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Leeper, E. M. (1991), “Equilibria Under ‘Active’ and ‘Passive’ Monetary and Fiscal Policies”, *Journal of Monetary Economics*, 27, 129-145.
- Özdemir, Y. (2007), “Türkiye’de Yatırım Harcamalarının Gelişimi ve Kamu Yatırım Politikaları”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 3(27), 72-82.
- Özdemir, Y. ve Saatçi, M. S. (2008), “2008 Yılı Merkezi Yönetim Bütçe Kanununun Değerlendirilmesi”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, http://www.debud.org/dokumanlar/dergi_ek.pdf (Erişim Tarihi: 13/01/2011)
- Pakdemirli, E. (2003), *Cumhuriyet Döneminin Ekonomik Büyüklükleri (1923-2002)*, Türkiye Odalar Borsalar Birliği Yayınları, Ankara.
- Parasız, İ. (1998), *Türkiye Ekonomisi, 1923’den Günümüze İktisat ve İstikrar Politikaları*, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Parasız, İ. (2002), *Enflasyon Kriz Ayarlamalar, Dünyada ve Türkiye’de Kalkınma Makro Ekonomisi Sorunları*, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2.Baskı, Bursa.
- Saatçi, M. Y. (2007), “Türkiye’de Bütçe Açıkları ve Finansmanı”, *Bütçe Dünyası Dergisi*, 2(26), 91-101.
- Saçkan, O. (2006), *Genel Fiyat Düzeyinin Belirlenmesinde Para ve Maliye Politikası Dominant Rejimleri: Türkiye Örneği, 1988-2005*, Merkez Bankası Uzmanlık Tezi, Ankara.
- Saraçoğlu F. (2002), “1980-2001 Yılları Arasında Türkiye’de İç Borçların Yapısal Gelişimi ve Değerlendirilmesi”, *Ekonomik Yaklaşım Dergisi*, Sonbahar 13(45).
- Sargent, T. J. ve Wallace, N. (1981), “Some Unpleasant Monetarist Arithmetic”, *Federal Reserve Bank of Minneapolis Quarterly Review*, 531, 1-17.

- Sarı, M. (2004), *Dış Borç Yönetimi ve Türkiye Uygulamaları*, Merkez Bankası Uzmanlık Tezi, Ankara
- Sims, C. A. (1994), "A Simple Model for Study of the Determination of the Price Level and the Interaction of Monetary and Fiscal Policy", *Economic Theory*, 4(3), 381-399.
- Tanrıkulu, K. (1983), *Türkiye'de Ekonomik Büyüme ve Dış İlişkisinin Değerlendirilmesi*, DPT Uzmanlık Tezi, Ankara.
- TCMB (2002), *Küreselleşmenin Türkiye Ekonomisine Etkileri*, <http://www.tcmb.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 23/01/2011)
- Tokgöz, E. (2004), *Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2004)*, İmaj Yayınevi, Ankara.
- TOBB (1987), *Türkiye'de GSMH*, Ankara.
- Türk, İ. (2005), *Maliye Politikası*, 18. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Woodford, M. (2001), "Fiscal Requirements for Price Satbility", *Journal of Money, Credit and Banking*, 2001, 33(3), 669-728.